

**”So ist das Leben! Sellaista on elämä. Tullaan
tutuiksi ja erotaan.”**

Saksalaiset sotilaat nuoren lotan päiväkirjassa jatkosodan vuosina 1941–1944

Helka Karvonen

Kandidaatin tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Tammikuu 2026

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Historia

Helka Karvonen

”So ist das Leben! Sellaista on elämä. Tullaan tutuiksi ja erotaan.” Saksalaiset sotilaat nuoren lotan päiväkirjassa jatkosodan vuosina 1941–1944.

Sivumäärät: 33

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkin Hilja Ilona Melton ja Anja Castrénin yhdessä toimittamaa jatkosodan aikaista päiväkirjaa. Naiset toimivat lottatehtävissä ja kirjoittivat tuolta ajalta päiväkirjaa. Myöhemmin merkinnät koottiin yhtenäiseksi teokseksi nimeltä *Meidän sotamme – Nuoren lotan sota-ajan päiväkirja* (Karisto 1985). Pyrin selvittämään, miten päiväkirjassa ilmenee saksalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa, miten heistä kirjoitetaan päiväkirjassa ja muuttuiko suhtautuminen heihin sodan edetessä.

Saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten väliset suhteet jatkosodan aikana ovat mielenkiintoinen tutkimusala ja halusin oman tutkielmani aiheen linkittyvän kyseiseen aihepiiriin.

Tutkimusmenetelmänä toimi tarkka sisällönanalyysi, joka mahdollisti merkintöjen tulkitsemisen ja niiden pohjalta päätelmien tekemisen. Päiväkirjatutkimuksen kannalta erittäin tärkeänä tutkimusaineistona toimi Karoliina Sjon ja Maarit Leskelä-Kärjen artikkeli ”Päiväkirja, minuus ja historia” teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä – Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* (Vastapaino, 2020). Suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden väliset suhteet olivat pitkään tutkimuskentällä koskematon aihe, mikä viestii aihepiirin arkaluontoisuudesta. Marianne Junilan ja Anu Heiskasen väitöskirjat ovat olleet korvaamattomia tietolähteitä siinä, miten tällaisiin suhteisiin on suhtauduttu niin Suomessa kuin Saksassa, mikä on auttanut historiallisen kontekstin luomisessa tapahtumien ympärillä.

Päiväkirjatutkimuksen yhteydessä ja historiantutkimuksessa yleensäkin tutkija joutuu pohtimaan paljon tutkimuksen eettistä puolta. Valitsemani tutkimusnäkökulma on ollut pitkään vaiettu osa historiaa. Siispä tässä tutkimuksessa haluan pohtia työn ja aineiston kannalta relevantteja eettisiä kysymyksiä johdannon jälkeisessä ensimmäisessä käsittelyluvussa. Tämän jälkeen siirryn alkuperäisaineiston sisällön tulkitsemiseen ja loppuluvussa teen yhteenvetoa sekä tutkimustuloksista että tutkimusprosessista.

Tutkimukseni osoittaa, että suhtautuminen saksalaisiin sotilaisiin oli ainakin tämän päiväkirjan kirjoittajien osalta hyvin samanlaista kuin suomalaisiin miehiin. Jatkosodan alussa Hilja oli tekemisissä saksalaisten kanssa huomattavasti enemmän kuin sodan viimeisten vuosien aikana. Näiltä vuosilta päiväkirjassa korostuvat Anjan kokemukset saksalaisen sotilaan, Fritzin, kanssa. Päiväkirjassa korostuu mielestäni se, miten rintamalla saksalaisiin sotilaisiin suhtauduttiin ensisijaisesti aseveljinä ja tovereina, oli maiden väliset jännitteet sitten millaiset tahansa.

Avainsanat: aseveljeys, jatkosota, lotta, päiväkirja, saksalaiset, sotilaat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tausta ja tutkimuskysymys	4
1.2	Aineisto ja menetelmät	5
1.3	Tutkimustilanteesta	7
2	Saksalaiset sotilaat päiväkirjan sivuilla	9
2.1	Tutkimusetiikka päiväkirjaa tutkiessa	9
2.2	Päiväkirjamerkintöjen sisällöstä	10
3	Hilja kertoo kokemuksistaan	14
3.1	Vuoden 1941 merkinnät	14
3.2	Vuoden 1942 merkinnät	20
4	Anjan kokemukset korostuvat merkinnöissä	24
4.1	Vuoden 1943 merkinnät	24
4.2	Vuoden 1944 merkinnät	26
5	Lopuksi	30
6	Lähteet	32

1 Johdanto

1.1 Tausta ja tutkimuskysymys

Kesäkuussa 1941 Suomi kävi jälleen sotaa itäisellä rajallaan. Saksa oli julistanut Suomen liittolaisekseen ja Suomi oli sallinut Saksan käyttää aluettaan hyökkäyksessä Neuvostoliittoon. Suomi oli aloittanut sotilaallisen yhteistyön Saksan kanssa jo aikaisemmin voidakseen vallata takaisin Moskovan rauhassa¹ menettämänsä alueet. Neuvostoliiton aloitettua pommitukset Suomen armeija hyökkäsi Laatokan pohjoispuolelle ja Suomussalmelle, Kuusamoon ja Karjalan kannakselle. Kesän lopulla suomalaiset saavuttivat vanhan rajan ja etenivät sen yli. Asemasotavaihe kesti joulukuusta 1941 vuoden 1944 alkuun eikä sotaa olisi omin voimin kyetty ratkaisemaan.² Suomessa liikkui siis omien joukkojen lisäksi myös saksalaisten sotilasrivistöt. Aseveljiksi kutsutuista miehistä oli suomalaisten kesken yleisesti hyvä käsitys ja tuttavuutta tehtiin puolin ja toisin. Puolustusvoimien armeijan rinnalla toimi Lotta Svärd -järjestö, joka oli alkujaan perustettu suojeluskuntien apujärjestöksi. Jatkosodan alussa ilmoitettiin sen kuitenkin kuuluvan osaksi Suomen puolustuslaitosta.³ Lottana toimineet naiset päätyivät siis kohtaamaan työssään myös saksalaisia sotilaita.

Mielestäni saksalaisten sotilaiden läsnäolo Suomessa jatkosodan aikana on mielenkiintoinen osa historiaa niin sodan tapahtumien kontekstissa kuin yksityishenkilöiden välisissä kohtaamisissa, ja siitä tutkielmani sai innoituksensa. Olen erityisesti kiinnostunut selvittämään tapahtumia niissä osallisina olleiden naisten näkökulmasta. Perehdyn jatkosodan aikaiseen päiväkirjaan ja selvittää, miten saksalaisten sotilaiden läsnäolo rintamalla näkyy näissä merkinnöissä. Tämä tutkimus on osa sitä historiallista tutkimuskenttää, jolla pohditaan saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välisiä jatkosodan aikaisia yhteyksiä. Mitä päiväkirjamerkintöjen kirjoittaja kertoo kohtaamistaan saksalaisista sotilaista? Selvitän sitä, millaisena hänen suhtautumisensa näihin miehiin välittyy merkintöjen kautta ja missä määrin tällaisia merkintöjä kirjassa esiintyy. Erityisesti toivon aineiston kertovan, muuttuuko suhtautuminen jatkosodan vaiheiden edetessä ja jos, niin miten.

---

¹ Moskovan rauhansopimus päätti talvisodan 12.3.1940.

² Pohls ja Latva-Äijö 2009, 220.

³ Pohls ja Latva-Äijö 2009, 222–223.

1.2 Aineisto ja menetelmät

Tutkielman alkuperäisaineistona käytän Hilja Ilona Melton sekä Anja Castrénin kirjoittamaa *Meidän sotamme – Nuoren lotan sota-ajan päiväkirjaa* (Karisto 1985). Päiväkirjamerkinnot on kirjoitettu vuosien 1941–1944 aikana, ja ne ovat pääosin Hiljan käsialaa. Hänen mukaansa Anja on tiivistänyt hänen päiväkirjansa ja täydentänyt sitä joiltakin osin myös omilla merkinnöillään painettua versiota varten.⁴ Merkinnoissa kerrotaan esimerkiksi Anjan kirjoittamista kirjeistä ja toisinaan kirjeitä on kirjoitettu lukijallekin nähtäväksi. Tällaisten merkintöjen kohdalla teen selväksi, että kenen kokemuksia tulkitsen, jotteivat Anjan kertomukset sekoitu Hiljan kokemuksiin.

Päiväkirjojen tutkiminen vaatii tutkijalta eettistä pohdintaa ja esiin nousevat kysymykset ensimmäisenä asioiden todenmukaisuudesta ja siitä, mitä kirjoittaja on mahdollisesti halunnut muokata tai jättää painetusta versiostaan kokonaan pois. Karoliina Sjön ja Maarit Leskelä-Kärjen artikkeli ”Päiväkirja, minuus ja historia” teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* auttaa ymmärtämään päiväkirjamerkintöjen taustoja sekä suhtautumista niihin tutkimuksellisesta näkökulmasta. Marianne Junilan väitöskirja *Kotirintaman aseveljeyttä – Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944* sekä Anu Heiskasen väitöskirja *Naisen kokemus, sota ja selviytyminen – Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset* ovat tärkeitä lähteitä kertomaan siitä, miten saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välisiin suhteisiin on suhtauduttu.

Pirita Frigrenin artikkeli ”Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? – Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa” teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka* tukee eettisiä pohdintoja edelleen osin arnan tutkimusaiheen ympärillä. Lotta Svärd -järjestön toiminnan pohjustamisen taustamateriaalina käytän Maritta Pohlsin ja Annika Latva-Äijön teosta *Lotta Svärd – Käytännön isänmaallisuutta* sekä Mikko Karjalaisen teosta *Kuuleeko Lokki – Päämajan yleisesikunnan viestitustoimisto, viestikeskus Lokki ja Mikkelin ilmavalvonta-aluekeskus jatkosodan aikana 1941–1944*. Anna-Leena Perämäen väitöskirja *Kirjoitettu vaino – Selviytymiskeinot juutalaisvainoista nuorten naisten päiväkirjoissa 1940-luvun Ranskassa ja Alankomaissa* antaa tähän työhön arvokasta lisätietoa päiväkirjakirjoittamisesta poikkeuksellisissa elämäntilanteissa.

---

⁴ Melto & Castrén 1985. Alkusanat.

Koen, että jatkosodan tapahtumien valottaminen päiväkirjamerkintöjen ympärillä auttaa lukijaa ymmärtämään ajallista kontekstia, johon kirjoitukset sijoittuvat. Hiljan sijoituspaikkojen myötä olen keskittynyt erityisesti Karjalan kannaksen alueella tapahtuneisiin rintamalinjamuutoksiin, mutta koen, että myös yleinen havainnointi tapahtumien etenemisestä ja rauhanneuvotteluyrityksistä auttavat lukijaa hahmottamaan sitä, millaiset historialliset tapahtumat päiväkirjamerkintöjen ympärille kietoutuvat. Tässä kontekstoinnissa hyödynnän Ilkka Enkenbergin jatkosodan tapahtumia viikko viikolta selventävää teosta *Jatkosota – Taistelut – Sankarit*. Lisäksi hyödynnän Mauno Jokipiin *Jatkosodan synty* -teosta. Myös Olli Kleemolan artikkeli ”Suomen ja Saksan sotilaallinen yhteistyö 1940–1944” on apuna tutkimuksen teossa. Teemu Väisäsen artikkelia ”Sota-ajan elämää ja ilmailua Porissa” hyödynnän tutkimuksessa myös.

Päiväkirjan tutkiminen on vaatinut tarkkaa lähilukua sekä sisällönanalyysia. Käyttämieni tutkimusmenetelmien hahmottamisessa minua on auttanut Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven teos *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Sisällönanalyysissä tekstistä etsitään merkityksiä ja se on siten siis tekstianalyysia.⁵ Koska halusin selvittää alkuperäisaineistostani sen, missä määrin ja millaiseen sävyyn saksalaisista sotilaista siinä kirjoitetaan, perehdyin päiväkirjan sisältöön ja kirjoittajan tekemiin merkintöihin hyvin yksityiskohtaisesti. Päiväkirjaa ovat koristaneet lukuisat muistilaput, joiden avulla olen erotellut tutkimukseeni liittyvät päiväkirjamerkinnät muista. Kokosin nämä merkinnät myöhemmin omaan tiedostoonsa, mikä auttoi hahmottamaan merkintöjen määrää sekä sisältöä. Tuomen ja Sarajärven sisällönanalyysin määritelmän mukaisesti pyrin tässä tutkimuksessa kuvaamaan alkuperäisaineistosta eli päiväkirjasta tekemäni löydökset sanallisesti.

Olennaista päiväkirjatutkimuksessa on päiväkirjan ymmärtäminen aineistotyyppinä. Päiväkirjalle pidetään luonteenomaisena päivättyjä ja kronologisesti eteneviä ensimmäisen persoonamuodon merkintöjä. Päiväkirjassa kirjoittaja kertoo tapahtumista, jotka on kokenut itse tai joista hän on saanut tietoa. Kirjoittaja kuitenkin värittää kertomuksia omien tunteidensa ja ajatustensa mukaan.⁶ Tämä luonnollisesti vaikuttaa siihen, miten tutkija analysoi käyttämäänsä aineistoa. Syvennyn päiväkirjan sisältöön kronologisessa järjestyksessä, sillä siten alkuperäisaineistonikin on rakennettu. Koen, että täten se palvelee myös tutkimuskysymyksiäni. Tarkastelemani päiväkirja lukeutuu yleisesti tunnistetun

---

⁵ Tuomi ja Sarajärvi 2018. E-kirja, ellibslibrary.com.

⁶ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 12.

määritelmän mukaisesti *yksityisesti julkisten* päiväkirjojen joukkoon. Näin ollen päiväkirja on sisällöltään *aidosti yksityistä* päiväkirjaa laajempi ja kuvailevampi sekä asioita selostavampi ja kerronnan kokonaisuuden huomioiva konsepti.⁷ Vaikka *Päiväkirjojen jäljillä* on ollut suurena apuna tutkimukseen liittyvien eettisten pohdintojen kanssa, on se valottanut tutkimuksen tekovaiheessa runsaasti myös sitä, mitä päiväkirjan tutkiminen edellyttää.

1.3 Tutkimustilanteesta

Lotta Svärd -järjestöä ja sen historiaa on tutkittu esimerkiksi juuri jo aikaisemmin mainittujen Maritta Pohlsin ja Annika Latva-Äijön toimesta. Lottien historiantutkimuksen perintö on kattava ja sitä on tutkittu niin henkilötasolla kuin järjestön näkökulmasta. Marianne Junilan ja Anu Heiskanen tutkimukset suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä suhteista ovat raottaneet akateemisella tutkimuskentällä jatkosodan historiaa uusista näkökulmista.

Heiskanen tutkii väitöskirjassaan sitä, miksi suomalaisnaisia lähti Saksaan jatkosodan tai etenkin saksalaisten Suomesta poisvetäytymisen aikana ja toisaalta myös sitä, mikä sai monet naisista palaamaan takaisin Suomeen sodan päätyttyä. Hän käsittelee tutkimuksessaan kansallissosialististen ideologioiden toteutumista miehitetyissä maissa solmituissa romanttisissa suhteissa ja kertoo, miten saksalaisten sotilaiden kanssa parisuhteessa olleisiin naisiin suhtauduttiin.⁸ Junila puolestaan on tutkinut omassa väitöskirjassaan sitä, miten suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo toteutui Pohjois-Suomessa jatkosodan aikana. Häinkin käsittelee tutkimuksessaan muun muassa sitä, millaista moraalista keskustelua käytiin suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä suhteista monien muiden aseveljeyteen liittyvien kysymysten lisäksi.⁹ Yleisesti ilmapiiri suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisten seurustelusuhteiden suhteen oli jännitteinen eikä kovin myönteinen. Vaikuttaa siltä, että aihe on ollut sen verran vaikea käsiteltäväksi, että vasta viimeisten vuosikymmenten aikana siihen on tutkimuskentällä ylipäättään tartuttu.

Motiivini ryhtyä tutkimaan jatkosodan aikaista päiväkirjaa, ja nimenomaan etsimään yhteyksiä saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä, kytkeytyvät oman sukuni historiaan. Yläkouluikäisenä sain selville, että erään sukulaiseni isä oli saksalainen sotilas ja aihepiiri on kiinnostanut minua siitä asti. Kukaan suvussani ei kuitenkaan ole ainakaan

---

⁷ Yhdysvaltalaisutkija Lynn Z. Bloomin teoria päiväkirjojen yksityisyydestä jakaa päiväkirjat aidosti yksityisiin ja yksityisesti julkisiin päiväkirjoihin. Kategorisointi viittaa erityisesti päiväkirjan lukijasuhteeseen. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 29.

⁸ Heiskanen 2018.

⁹ Junila 2000.

toistaiseksi ollut valmis kertomaan asiasta enempää, mutta kenties joskus aika on kypsä käsittelemään heidänkin tarinaansa. Toivon tämän tutkimuksen avaavan aihepiiriä itseni lisäksi myös muille siitä kiinnostuneille.

2 Saksalaiset sotilaat päiväkirjan sivuilla

2.1 Tutkimusetiikka päiväkirjaa tutkiessa

Päiväkirjaa tutkiessa törmää väistämättä eettisiin kysymyksiin aineiston kanssa, ja koen tärkeäksi, että tämänkin tutkimuksen kohdalla pysähdytään myös tutkimusetiikan äärelle. Lähtökohtaisesti yksityisen aineiston käyttäminen tutkimusaineistona vaatii jo itsessään eettistä pohdintaa.¹⁰ Tämän tutkimuksen aineisto on julkaistu materiaali, jolloin yhtäältä tutkija ja lukija voivat luottaa siihen, että lupa aineiston tutkimiseen on annettu, mutta toisaalta herättää pohtimaan aineiston autenttisuutta. En koe tehtäväkseni kuitenkaan ryhtyä erittelemään tarkemmin sitä, ovatko päiväkirjamerkinnot todenmukaisia, vaan lähdän siitä oletuksesta, että tapahtumakuvauksiin voi luottaa. On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että loppujen lopuksi päiväkirjan kirjoittajalla ja sen julkaisijalla on valta päättää, mitä julkaistuu aineistoon sisällytetään.¹¹

Yhtä lailla on tärkeä huomioida, että tutkija valitsee sen, mitä aineistosta nostetaan lopulta esiin ja miten asiat esitetään. Loppujen lopuksi tutkija määrittelee sen, mitä mistäkin aineistosta muistetaan.¹² Tämä mielessä pitäen pyrin esimerkiksi esittämään päiväkirjamerkinnoissa ilmi käyvät saksalaisiin sotilaisiin liittyvät ilmaukset mahdollisimman todenmukaisena alkuperäiseen tekstiin verrattuna, jotta ylitulkinnoilta vältyttäisiin. Tutkittaessa Hiljan ja toisaalta myös Anjan suhtautumista saksalaisiin sotilaisiin päiväkirjamerkintöjen pohjalta on hyvä ottaa huomioon myös kaikki muu, mikä tunne-elämään on sodan aikana vaikuttanut. Tarkoitukseni ei ole vähätellä kirjoittajan tunteita tai liioitella niitä. On hyvä huomioida tutkijaposition liittyvä ajallinen konteksti historiallisia aineistoja tulkittaessa.

Tutkijat ovat pohtineet sitä, miten päiväkirjojen tutkimista oikeutetaan. Henkilökohtaisten asioiden tutkiminen ja analysoiminen tai tulkintojen tekeminen on Sjön ja Leskelä-Kärjen mukaan historian tutkimuksellisessa kontekstissa ymmärretty oikeutetuksi päiväkirjoissa esiintyvän tekstuaalisuuden ja tietoisesta itsensä esittämisen vuoksi. Jos aineisto vaikuttaa olevan tietoisesti tallennettu tuleville sukupolville, voidaan se niin ikään nähdä oikeutetuksena.¹³ Frigren puolestaan huomauttaa artikkelissaan siitä, miten huolimatta historian tutkijan

---

¹⁰ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 35.

¹¹ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 28.

¹² Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 37.

¹³ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 36.

vastuusta muistuttaa historiasta ja tulkita historiallisia tapahtumia, ei pelkästään tutkimusaiheen eettinen pohdinta takaa sitä, etteikö tutkimus voisi tahtomattaankin vahingoittaa joitakin osapuolia.¹⁴ Tämän tutkimuksen aineisto on julkaistu vuonna 1985, jolloin päiväkirjassa kerrotuista tapahtumista oli kulunut neljä vuosikymmentä. Se kertoo mielestäni siitä, että tapahtumien kanssa oltiin sinut ja niistä oltiin valmiita kertomaan julkiselle yleisölle, vaikka Hiljan mukaan päiväkirjaa ei ollutkaan alun perin kirjoitettu julkaisumielessä. Hän kertoo julkaisun alkusanoissa, että ajatus päiväkirjan julkaisemisesta syntyi hänen luettuaan vanhat kirjoituksensa uudemman kerran noin viisi vuotta aikaisemmin ennen lopullista julkaisuvuotta. Hilja kertoo ajatelleensa, että ”noina kohtalon vuosina” kirjoitetut kuvaukset voisivat kiinnostaa muitakin.¹⁵ Näin ollen voi todeta, että hän omilla saatesanoillaan luovuttaa muistonsa tutkittavaksi ja tulkittavaksi.

Arkaluontoisia tai henkilökohtaisia aineistoja tutkittaessa tulisi ottaa huomioon myös nimien ja henkilötietojen käsittelyyn liittyvät seikat.¹⁶ Hilja kertoo julkaistun teoksen saatesanoissa, että joitakin henkilöiden nimiä on muutettu julkaisuvaiheessa.¹⁷ Eettistä pohdintaa ja sen mukaisia ratkaisuja on siis tehty jo julkaisuvaiheessa, joten koen, että voin kirjoittaa henkilöistä niillä nimillä, jotka päiväkirjan sivuilla esiintyvät. Henkilöiden sukunimiä ei myöskään mainita missään vaiheessa (Hiljaa ja Anjaa lukuun ottamatta), mikä osaltaan varmistaa, että tutkielmassa säilytetään etäisyys sellaisten henkilöiden menneisyyteen, jotka eivät itse ole olleet sitä sanelemassa julkaisuksi asti.

2.2 Päiväkirjamerkintöjen sisällöstä

Saksalaisiin sotilaisiin liittyvät päiväkirjamerkinnät ovat määrällisesti melko pieni osa tutkimani päiväkirjan sisällöstä. Kirjoittaja keskittyy enimmäkseen oman elämänsä tapahtumien selvittämiseen ja siinä on paljon arkipäiväistä kerrontaa siitä, mitä hän on milloinkin tehnyt. Hilja oli lottana sotavuosien aikana useassa eri Ivakissa¹⁸, ja tutustui niissä toimiessaan lukuisiin eri henkilöihin, joista hän kirjoittaa päiväkirjassaan lottatoiminnan lomassa. Ilmavalvontakeskuksissa toimiminen oli osa laajempaa Lotta Svärd -järjestön toimenkuvaa, ja viestilottien tehtäviin kuului muun muassa puhelunvälittäjä-, puhelinsanoma-

---

¹⁴ Frigren 2017. E-kirja, ellibslibrary.com.

¹⁵ Melto & Castrén 1985. Alkusanat.

¹⁶ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 37.

¹⁷ Melto & Castrén 1985. Alkusanat.

¹⁸ Ilmavalvonta-aluekeskus.

, puheradio-, radiosähkötäjä-, kaukokirjoitin- sekä salakirjoitustehtäviä.¹⁹ Tällaisena viestintälottana toimivat myös Hilja ja hänen ystävänsä Anja, jonka kokemukset sodasta nousevat myös esiin Hiljan päiväkirjamerkinnöissä. Saksalaisten sotilaiden verrattain pieneen osuuteen päiväkirjamerkinnöistä voi vaikuttaa maantieteellinen sijainti ja sen tuoma vaikutus siihen, miten paljon saksalaisia sotilaita oleskeli suomalaisten rinnalla tai se, ettei Hilja kokenut kaikkia kohtaamisia päiväkirjassa mainitsemisen arvoiseksi.

Päiväkirjamerkintöjen määrällinen läpikäyminen auttaa ymmärtämään sitä, missä määrin saksalaisten mukanaolo sodassa tai heidän rinnallaan sotiminen on näyttäytynyt rintamalinjojen lähetyvillä. Tämän kyseisen päiväkirjan kohdalla on hyvä huomioda, että Hilja toimi useassa eri Ivakissa Kuopiossa, Värttilässä, Sortavalassa, Suojärvellä, Joensuussa, Kuhmossa ja Ilomantsissa. Maantieteellisesti nämä paikkakunnat sijoittuvat Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan, Laatokan Karjalan ja Kainuun alueille. Erityisesti Karjalankannaksella ilmavalvonnan liikekannallepanovalmius oli korkea ja ilmavalvonnan valmius oli tärkeää Neuvostoliiton ilmavoimien alueloukkausten varalta.²⁰ Vaikkakin näilläkin alueilla oli saksalaisten sotaväkeä – kävihän Saksa sotaa koko itärintaman mitalta – oli saksalaisten joukot keskitetty pohjoiseen Suomeen ja ennen kaikkea Lapin alueelle.²¹ Suomi oli kuitenkin antanut Operaatio Barbarossan toteuttamiseksi Saksalle lentokenttiä käyttöön esimerkiksi Kouvolan Utissa²² ja vielä etelämpänä Helsingissä²³. Näin ollen saksalaisia sotilaita liikkui myös eteläisen Suomen ja Karjalan alueella.

Olen käynyt jokaisen kirjaan tehdyn päiväkirjamerkinnän läpi, ja sellaisia, joissa puhutaan kohtaamisista saksalaisten sotilaiden kanssa, kuvaillaan sotilaita tai palataan muistelemaan jotakin heihin liittyvää seikkaa, löysin yhteensä kolmisenkymmentä. Lisäksi päiväkirjasta löytyy muutama merkintä sodan loppuvaiheilta, joissa pohditaan rauhanneuvottelujen tulosta ja samalla todetaan, että Saksan on vedettävä sotavoimansa maasta.²⁴ Vaikka näistä merkinnöistä ei käy ilmi samanlaista vuorovaikutteista suhdetta esimerkiksi yksittäiseen sotilaaseen, mitä monista muista käsittelyyn tulevista merkinnöistä on havaittavissa, käy niistä

---

¹⁹ Karjalainen 2002, 13.

²⁰ Pajunen 2017, 189.

²¹ Kleemola, Olli. Suomen ja Saksan sotilaallinen yhteistyö 1940–1944. Sodanmuisti.fi. Julkaisuaika ei tiedossa. Viitattu 5.11.2025.

²² Enkenberg 2014, 13.

²³ Jokipii 1987, 466.

²⁴ Melton päiväkirjamerkintä 3.9. 1944, Melto & Castrén 1985, 267.

ilmi muuttunut ilmapiiri saksalaisten ja suomalaisten välillä. Siispä koen relevantiksi pohtia näidenkin merkintöjen sisältöä myöhemmin tässä tutkielmassa.

Saksalaisia sotilaita koskettavien merkintöjen määrät vaihtelevat sodan edetessä. Jatkosodan ensimmäisen vuoden aikana tehdyt merkinnät ajoittuvat elokuulle ja syyskuun alkuun, ja niitä on yhteensä 11. Vuonna 1942 merkintöjä on tehty kevään aikana huhti- ja toukokuulta. Kesäajalta heinäkuun merkintä on ainoa ja loput on kirjattu loka- ja marraskuussa. Yhteensä merkintöjä on seitsemän. Vuoden 1943 merkinnät ovat pääosin alkuvuoden puolella tehtyjä ensimmäisen ollessa helmikuun puolesta välistä ja viimeisen kesäkuulta. Näitä merkintöjä on yhteensä kuusi. Sodan viimeisen vuoden saksalaisia koskettavia merkintöjä on myös kuusi, ja ne on päivätty huhtikuun, kesäkuun ja syyskuun ajalta viimeisen merkinnän ollessa lokakuulta. Pohdinnat rauhanneuvotteluista sekä sen seurauksista Suomen ja Saksan suhteille on päivätty syyskuulle ja lokakuulle. Nämä mukaan laskettuina vuodelta 1944 tehtyjä merkintöjä on yksitoista. Saksan sotastrategia yhdistettynä Neuvostoliiton luomaan uhkaan maailmansodan kontekstissa sekä taistelut Karjalan kannaksella ovat väistämättä vaikuttaneet siihen, missä määrin Hilja on saksalaisia sotilaita kohdannut. Tämä selittäisi myös sitä, milloin Hilja on heistä päiväkirjassaan maininnut ja minkä verran tällaisia mainintoja on ylipäättään.

Sisällöltään sellaiset päiväkirjamerkinnät, joissa mainitaan saksalaisten sotilaiden läsnäolo kirjoittajan arjessa tai sellaiset, joissa on muunlaisia havaintoja saksalaissotilaista, vaihtelevat runsaasti. Yhteistä näille merkinnöille on se, että ne esiintyvät usein jonkinlaisena sivulauseena tai lyhyenä toteamuksena eikä mitään merkintöjä ole lähtökohtaisesti kirjoitettu kertomaan pelkästään saksalaisten sotilaiden kohtaamisesta. Tämä on mielestäni tärkeä huomio, sillä se osoittaa, että yhtäältä näiden sotilaiden mukanaoloon totuttiin ja toisaalta, ettei ainakaan Hiljan arkeen ja elämään saksalaisten sotilaiden läsnäolo vaikuttanut merkittäväällä tavalla.

Saksalaisia sotilaita koskettavat merkinnät ovat enimmäkseen lyhyitä kuvailuja siitä, miten joku sotilaista on tullut jossakin vastaan tai yksittäisten keskustelujen kertaamista kirjoitetussa muodossa. Osaltaan ne ovat päivän tapahtumien kertaamista tai tiettyihin tilaisuuksiin liittyviä seikkoja. Jotkut näistä merkinnöistä ovat lyhyitä toteamuksia esimerkiksi yhteisten aseveli-iltojen järjestämisestä tai kyseisten juhlien arvosteluja. Joissakin pureudutaan tarkemmin kertomaan jostakin yksittäisestä sotilaasta, näiden sanomisista, teoista tai näiden kanssa solmituista ystävyysuhteista. Joukkoon mahtuu myös yleisiä huomioita esimerkiksi

sotilaiden poissaolosta tai suomalaisten ja saksalaisten sotilaiden yhteiselosta. Lisäksi päiväkirjassa on merkintöjä saksalaisten tarjoamista työpaikoista ja huomioita sotilaiden komeudesta.

Päiväkirjamerkintöjen sisältöjen muuttumisesta ja siten myös sodan tapahtumien kulusta kuvastaa hyvin se, miten vuosien 1941 ja 1942 aikana tehdyissä merkinnöissä kuvataan Hiljan itsensä kokemuksia sotilaiden kanssa. Näiden merkintöjen pohjalta voisi päätellä, että kyseisten vuosien aikaan hän siis oli enemmän tekemisissä heidän kanssaan. Vuosien 1943 ja 1944 aikana merkinnät ovat sisällöltään enimmäkseen sen kaltaisia, että niissä vuorostaan Anja kertoo omista kokemuksistaan, eikä Hilja ole varsinaisesti enää henkilökohtaisesti kosketuksissa saksalaisiin sotilaisiin. Tutkimusaiheen kannalta on hyvä tietää, että Hilja kirjoittaa päiväkirjassaan hyvin avoimesti erilaisista ystävyys- ja rakkaussuhteistaan, mutta ne kohdistuvat suomalaisiin miehiin. Tunteikkaita kirjoituksia ihastumisesta, rakkaudesta ja toisaalta rakkauden tuottamasta surusta on lukuisia, mutta saksalaisia ei niissä mainita.

3 Hilja kertoo kokemuksistaan

3.1 Vuoden 1941 merkinnät

Päiväkirjan kirjoittamisen aloittaminen linkittyy usein elämän taitekohtiin.²⁵ Uhka sodan syttymisestä on epäilemättä toiminut sellaisena myös tämän päiväkirjan kohdalla.

Eurooppalaisessa päiväkirjan pitämisen perinteessä päiväkirjakirjoittamisen on katsottu olevan erityisesti nuorille tytöille sopiva työkalu²⁶, ja tämänkin päiväkirjan kirjoittaja on ollut nuori nainen ystävänsä kanssa. Perämäki mainitsee omassa tutkimuksessaan, että yksilön syyt päiväkirjan kirjoittamiseen nousevat usein halusta vahvistaa omaa historiallisuuttaan.²⁷

Vaikka Hilja mainitseekin päiväkirjan alkusanoissa, ettei ryhtynyt kirjoittamaan päiväkirjaa julkaisumielessä, on selvää, että hän on kirjoituksellaan varmistanut jättävänsä jäljen historiaan – ajatteli hän sitä merkintöjä tehdessään tai ei.

Saksalaisia sotajoukkoja oli ollut Suomessa kesäkuun 1941 alkupuolelta lähtien ja siihen mennessä, kun Hilja mainitsee päiväkirjassaan saksalaisten sotilaiden läsnäolon, oli Operaatio Barbarossa aloitettu ja Suomi mukana Laatokan Karjalan valtaamisessa.²⁸ Ennen elokuussa kirjattuja merkintöjä suomalaiset joukot olivat myös ylittäneet vanhan valtakunnan rajan samalla, kun saksalaiset joukot hyökkäsivät suomalaisten rinnalla Laatokan Karjalassa kohti Suojärveä²⁹, jossa Hiljakin myöhemmin palveli lottana. Nämä huomiot auttavat valottamaan saksalaisten joukkojen sijoittumista samoille alueille Hiljan kanssa jatkosodan ensimmäisten kuukausien aikana.

Hilja odotti ilmavalvontatehtävänsä alkua vuoden 1941 elokuussa. Kun määräyksen mukaan Hiljan oli lähdettävä Värtsilään, oli hän pettynyt: Nykyisen Venäjän puolella sijaitseva Sortavala olisi houkutellut enemmän. Hilja kirjoittaa päiväkirjassaan 24.8.1941, miten määräyspaikalla ollut luutnantti oli kuitenkin lohduttanut ja todennut Värtsilässäkin riittävän ”raunioita, miinoja, ryssiä, saksalaisia ja muuta mukavaa”.³⁰ Värtsilä oli vallattu aikaisemmin heinäkuussa suomalaisten joukkojen toimesta.³¹ Vaikkei Hilja avaakaan enempää tuntojaan

---

²⁵ Perämäki 2020, 53.

²⁶ Ibid.

²⁷ Perämäki 2020, 63.

²⁸ Enkenberg 2024, 18–29.

²⁹ Enkenberg 2024, 34–40.

³⁰ Melton päiväkirjamerkintä 24.8.1941, Melto & Castrén 1985, 35.

³¹ Enkenberg 2024, 18–29.

siitä, miksi hän olisi halunnut lähteä juuri Sortavalaan lotaksi, tulkitsen luutnantin kommentin säilyttämisestä päiväkirjassa, että jonkinlainen seikkailunhalu ajoi nuorta naista toimintaan.

Värtsilään saavuttuaan hän kirjoittaa siitä, miten Värtsilän Ivakin lähettyvillä ovat sijoitettuna saksalaisten joukkojen puhelinkeskus sekä hieman kauempana saksalaisten majoituspaikat. Hilja kertoo ensivaikutelman uudella asemapaikallaan olevan sanoin kuvaamaton ja toteaa, että siellä voi yhtä hyvin tavata ”saksalaisen, ryssän, tai suomalaisen”.³² Ensimmäinen henkilökohtainen kosketuspinta jatkosotaan lotan tehtävissä ja saksalaisten läsnäolon huomioiminen on havaittavissa. Seuraavana päivänä hän kirjoittaa päiväkirjaansa siitä, miten ei ole vielä tavannut saksalaisia sotilaita niin, että heihin olisi ehtinyt tutustua.³³ Hilja vaikuttaa avoimelta ja vastaanottavaiselta uuden ympäristön ja uusien ihmisten suhteen. Hiljan mainitessa saksalaisten sotilaiden läsnäolosta ensimmäisessä sijoituspaikassaan Värtsilän Ivakissa, on hyvä huomioida, että samalla Pohjois-Karjalan alueella suomalais-saksalaiset sotilasjoukot olivat samalla elokuun viikolla edenneet aina Tsalkkiin³⁴ asti, jonka jälkeen saksalaisjoukot koottiin Suvilahteen³⁵ ylipäällikön reserviksi.³⁶ Tämä tukee myös Hiljan kertomuksia saksalaisjoukkojen näkemisestä Värtsilässä.

27.8.1941 Hilja kirjoittaa päiväkirjassaan siitä, miten heidän on käytettävä saksan kieltä työssään puhelimesta: langan toisessa päässä on saksalaisia sotilaita, joille sääsanoma on toimitettava. Lisäksi hän mainitsee siitä, miten eräs saksalainen sotilas oli pistäytynyt käymään heidän luonaan ja luvannut tuoda seuraavalla kerralla³⁷ musikanttikaverinsa mukaansa. Hilja toteaa päiväkirjassa tähän kaipaavansa musiikkia, eikä vaikuta ainakaan vastahakoiselta ajatuksen suhteen.³⁸ Mielenkiintoista kohtaamisesta tekee se, miten Hilja kertoo siitä päiväkirjalleen:

Eilen meillä pistäytyi naapurista eräs saksalainen sotilas. Kaverit olivat varmasti valinneet hänet tiedusteluretkelle kiltinnäköisen naaman takia. - - Hän soitti meiltä kavereilleen, minkä johdosta päälotta totesi: – Nyt se ilmoittaa tien tänne olevan auki!

Niin hän taisi tehdäkin.³⁹

---

³² Melton päiväkirjamerkintä 24.8.1941, Melto & Castrén 1985, 35.

³³ Melton päiväkirjamerkintä 25.8.1941, Melto & Castrén 1985, 36.

³⁴ Aunuksen Karjalaa.

³⁵ Mitä ilmeisimmin tarkoitetaan edelleen Suojärven Suvilahtea Karjalassa, ei Helsingin Suvilahtea.

³⁶ Enkenberg 2024, 68.

³⁷ Hilja kirjoittaa ”huomisesta” eli he tapaisivat uudestaan 28.8.

³⁸ Melton päiväkirjamerkintä 27.8.1941, Melto & Castrén 1985, 38.

³⁹ Ibid.

Kontakteja saksalaisiin sotilaisiin tapahtui siis melko pian Värtsilään saapumisen jälkeen, eikä Hilja toisaalta tee heihin tutustumisesta sen suurempaa numeroa. Merkintöjen pohjalta vaikuttaa siltä, että Hilja on tottunut heidän läsnäoloonsa, muttei erittele sen kummemmin omia ajatuksiaan heistä henkilökohtaisella tasolla. Hiljan kirjoituksen pohjalta tulkitseen kuitenkin, että saksalaiset sotilaat olivat kiinnostuneita suomalaisten lottien läsnäolosta ja lotat myös huomasivat tämän. On mahdollista, että lotat ja saksalaiset sotilaat tapasivat uudelleen, mutta tästä ei ole seuraavissa merkinnöissä mitään mainintaa. Tämä on hyvä pitää mielessä yleisesti merkintöjen sisältöä tutkittaessa. Päiväkirjaan mietintöjen kirjaaminen on tiedostettua toimintaa ja kirjoittaja itse päättää, mitä kertoo ja minkä jättää kirjoittamatta.⁴⁰ Näin ollen merkintöjen pohjalta johtopäätösten tekeminen ei ole aivan aukotonta.

Vaikka Ivakissa vieraillut saksalainen sotilas ei olisikaan koskaan vieraillut uudestaan ja tuonut mukanaan haitaria soittavaa kaveriaan, törmäsi Hilja Värtsilässä muihin saksalaisiin sotilaisiin. 28.8.1941 hän kirjoittaa siitä, miten saksalainen upseeri suomalaisen ajajansa seurassa tarjosi Hiljalle ja Anjalle kyydin. Edellä mainittuja oli naurattanut tyttöjen hyppelhtimien tien varrella hevoskolonnan ja auton tieltä, ja iloisina he veivät nämä lentokentän toiseen päähän, jonne tytöt olivat alun alkaenkin olleet matkalla. Hieman myöhemmin samalla reissulla tytöt törmäsivät kenkiä kiillottaneeseen saksalaiseen sotilaaseen ja tämän tovereihin. Saksalaiset sotilaat esittelivät heille tyytyväisinä uuden korsunsa ja kengänkiillottaja halusi puhdistaa myös Anjan kengät. Palkaksi tämä pyysi suukkoa, johon molemmat tytöt vastasivat kieltävästi.⁴¹ Kirjoituksesta välittyy kepeä tunnelma ja vaikka molemmat tytöt kieltäytyivätkin antamasta sotilaalle suukkoa, ei Hilja anna ymmärtää, että ehdotus olisi tyttöjä erityisemmin säikäyttänyt tai muuten ahdistanut. Hilja kertoo merkinnän lopussa päivän tapahtumista ja toteaa: ”Ivakissa meillä oli taas kertomista toisille. Joka askeleella täällä näkee ja kokee uutta, jos vain liikkuu muuallakin kuin tässä kotinurkilla.”⁴² Mielestäni tämä tukee käsitystä siitä, että ainakin sodan alkupuolella intoa uuteen arkeen ja sen mukanaan tuomaan ympäristöön riitti.

Romanttiset suhteet saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten välillä jatkosodan aikana eivät olleet sinänsä epätavallisia, mutta ne herättivät yleisesti pahennusta, kuten esimerkiksi Heiskanen ja Junila ovat omissa tutkimuksissaan todenneet. Tässä kohden on hyvä

---

⁴⁰ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 31.

⁴¹ Melton päiväkirjamerkintä 28.8.1941, Melto & Castrén 1985, 39–40.

⁴² Melton päiväkirjamerkintä 28.8.1941, Melto & Castrén 1985, 41.

huomioida, että saksalaisten sotilaiden ja suomalaisten naisten väliseen seurusteluun saatettiin suhtautua hieman eri tavoin riippuen maantieteellisestä sijainnista.

Kanssakäynti saksalaisten kanssa oli Pohjois-Suomessa vilkkaampaa ja usein paljon pidempiaikaisempaa kuin muualla, mikä vaikutti siihen, miten seurustelusuhteisiin suhtauduttiin. Ne naiset, jotka ryhtyivät romanttisiin seurustelusuhteisiin saksalaisten sotilaiden kanssa, solmivat heidän kanssaan avioliittoja tai saivat yhteisiä lapsia, tuomittiin helposti moraaliltaan heikoiksi. Pohjoisessa oli kuitenkin huomattu, ettei moraalittomuus ollut aina syynä suhteiden syntymiselle.⁴³ Hilja ei pohdi päiväkirjassaan moraalisia kysymyksiä liittyen saksalaisiin sotilaisiin, joten oletan, että hän on nähnyt sota-aikana saksalaisen sotilaan tasavertaisena suomalaisen miehen kanssa. Toisaalta, jos hän onkin pohtinut aihetta jotenkin, on se voitu julkaisuvaiheessa jättää myös pois. Yhtä kaikki, saksalaisten sotilaiden kanssa läheisissä väleissä olevat naiset herättivät yleisesti huolta Suomessa ja vaikka aihe onkin säilynyt eräänlaisena tabuna pitkään, herätti se runsaasti keskustelua aikalaisissa. Siveyskysymykset ja moraalikeskustelut keskittyivät nimenomaan siihen, miten suomalainen nainen käyttäytyi saksalaisen sotilaan seurassa, ei toisinpäin.⁴⁴

Heiskanen mukaan kansallissosialistisen Saksan ideologian mukaisesti miesten seksuaalisia tarpeita tuli kunnioittaa ja niinpä puolue kampanjoi aktiivisesti niin esiaviollisten kuin avioliiton ulkopuolisten heteroseksuaalisten suhteiden puolesta, kunhan suhteen osapuolet olivat ”rodullisesti” ja ”kansallisesti” sopivia.⁴⁵ Vaikka Hilja ei päiväkirjassaan kerro hänellä olleen tämän kaltaisia suhteita saksalaisten sotilaiden kanssa, nousee aihe esille päiväkirjamerkinnoissä muulla tavoin.

Saksan armeijan sotilaita ohjeistettiin käyttäytymään suomalaisten keskuudessa niin, että yhteistyö kahden maan välillä olisi sujuvaa. Vuonna 1942 julkaistiin virallinen opetuspaketti, joka sisälsi neuvoja esimerkiksi seurustelusta suomalaisten naisten kanssa. Ohjeistuksessa mainittiin, että ”Saksalaisten sotilaiden tulee käyttäytyä maan naisia kohtaan esikuvallisesti välttäen kaikkea aihetta kritiikkiin.”⁴⁶

30.8.1941 Hilja kertoo jutelleensa työtehtävänsä myötä puhelimesta saksalaisen päivystäjän, Kurtin, kanssa. Samainen päivystäjä oli myöhemmin päivällä ilmestynyt ulko-ovellet tuoden

---

⁴³ Junila 2000, 160–161.

⁴⁴ Junila 2000, 146–157.

⁴⁵ Heiskanen 2018, 80.

⁴⁶ Junila 2000, 139–140.

mukanaan makeisia. Myöhemmin hän soitti jälleen ja pyysi Hiljaa kertomaan, miten sanat ”rakkaudensairas, rakkaudentunnustus, rakkauskirje, mielitietty, kultainen, arastella, rakkausseikkailu ym.” kääntyisivät saksaksi. Hiljan mukaan he olivat jutelleet myös vakavia, ja lopulta Kurt oli pyytännyt tätä lähtemään kanssaan ulos. Hilja kuitenkin kertoo päiväkirjassaan, miten Kurt oli joutunut lottien ”mustalle listalle” sen jälkeen, kun eräs naisista oli lähtenyt Kurtin mukana kävelylle metsään. Ilta oli päättynyt siihen, että Kurt oli käyttäytynyt epäasiallisesti naista kohtaan tarttuen tähän kiinni ja kopeloiden housujaan. Hilja kirjoittaa merkinnässään lotan erehtyneen lähtemään Kurtin mukaan, sillä Kurt oli ilmeisen miellyttävän näköinen nuori mies, joka puhelinkeskusteluissa jutteli mukavia.⁴⁷

Hilja vaikuttaa varovaiselta Kurtin suhteen, muttei ihmettele, miksi toinen lottia oli halunnut tavata miehen. Kirjoittaessaan lotan erehtyneen lähtemään Kurtin matkaan Hilja mielestäni implikoi, että Kurt oli vaikuttanut mukavammalta, mitä olikaan myöhemmin osoittautunut olevan. Tapahtuman merkittävydestä kertoo se, että Hilja on halunnut siitä kirjoittaa päiväkirjaansa. Oli Kurtin kohdalla kyseessä sitten ollut kansallissosialistisen agendan mukaisten seksuaalisuhteiden kampanjoinnista tai miehen omasta päähänpistosta, kertoo ”mustan listan” mainitseminen mielestäni sen, että ainakaan ihastusta se ei Hiljan tai muidenkaan lottien mielissä herättänyt. Kurtin käyttäytymisen voi tulkita olleen sotilaille annetun ohjeistuksen vastaista, mutta toisaalta kyseistä ohjepakettia ei ollut vielä tapahtumien aikaan julkaistu. Lukijalle itselleen jää pohdittavaksi, olisiko ohjeistuksen aikaisempi julkaiseminen vaikuttanut Kurtin käytökseen.

Seuraavan päivän (31.8.1941) merkinnässä Hilja mainitsee saksalaisten sotilaiden innon puhelimesta jutusteluun ja toteaa heidän ryhtyneen kertomaan ”jaarittelijoille” ylimääräisen työsanomiin liittymättömän keskustelun olevan kiellettyä. Kurtin toiminta vaikuttaa kummittelevan heidän mielessään, sillä toinen lottia toteaa kielitaidon harjoittamisen puhelimesta olevan parempi vaihtoehto kuin metsässä kuljeskelu saksalaisen sotilaan kanssa.⁴⁸ Lisäksi Hilja kertoo kohdanneen Anjan tuttavän, vanhemman saksalaisen sotilaan, Walterin, ja kertoo tämän olevan ”ystävällinen setätyyppi”.⁴⁹ Merkinnästä tulee sellainen vaikutelma, että saksalaiset olivat kovinkin kiinnostuneita suomalaisista lotista. Toisaalta

---

⁴⁷ Melton päiväkirjamerkintä 30.8.1941, Melto & Castrén 1985, 42.

⁴⁸ Melton päiväkirjamerkintä 31.8.1941, Melto & Castrén 1985, 43.

⁴⁹ Ibid.

Hilja taas vaikuttaa ilahtuneelta Walterin kohtaamisesta. Hyviäkin kokemuksia saksalaisista sotilaista on sodan edetessä.

1.9.1941 Hilja kertoo jälleen erään saksalaisen sotilaan tarjonneen hänelle ja Anjalle autokyytiä. Kuskina oli nuori saksalainen sotilas, joka kuljetti pommilastia. Tytöt onnittelivat sotilasta tämän syntymäpäivän johdosta ja kiittivät kyydistä. Hieman myöhemmin samana päivänä he törmäsivät tiellä kulkiessaan karjalaismummoon ja kun kohdalle sattui saksalaisten kuorma-auto, pyysivät he kuljettajaa ottamaan mummon kyytiinsä, johon tämä myös suostui. Tyttöjen päästyä Ivakiin, oli vastassa myös jo aikaisemmin tutuksi tullut Kurt sekä Walter-setä, kuten he tätä nimittävät. Hiljan mukaan Walterkin on varoitellut heitä Kurtista.⁵⁰ Merkinnän myötä korostuu mielestäni Ivakissa eletty arki ja saksalaisten sotilaiden läsnäolo Värtsilässä elo-syyskuussa.

Hilja vaikuttaa kirjoituksissaan tekevän erottelun aina kohtaamiensa saksalaisten ja suomalaisten sotilaiden välille, muttei pidä saksalaisten näkemistä tavallisesta poikkeavana. Kuitenkin Kurt vaikuttaa vaivaavan Hiljan mieltä edelleen. Saman päivän merkinnässä Hilja mainitsee komean saksalaisen luutnantin, Alexin, läsnäolon Ivakissa, jonka kanssa keskustellessa kului koko loppuilta. Alex oli tullut paikalle, sillä poliisi oli selvittänyt onnettomuustapausta, jossa olivat olleet osallisina muutama saksalainen sotilas suomalaisen hevosen ajettua heidän moottoripyöränsä päältä. Hiljan mukaan Alex lupasi kirjoittaa hänelle palattuaan Saksaan, ja vielä nukkumaan mennessä Hiljan mielen täyttää ajatus tästä saksalaisesta sotilaasta.⁵¹ Vaikuttaa siltä, että pientä ihastumista tai vähintään kiinnostusta luutnanttiin oli syyskuun alussa ilmassa.

2.9.1941 päivätyssä merkinnässä Hilja kirjoittaa siitä, miten Alexin tuleminen mukaan illanviettoon, joka oli alun perin tarkoitettu muille vieraille, oli latistanut tunnelman. Loppujen lopuksi Hilja ei ollut pystynyt pitämään seuraa kutsutuille vieraille eikä Alexillekaan.⁵² Tästä hän vaikuttaa harmistuneen kovasti, vaikka lukijan tehtäväksi jääkin tulkita se, mikä illassa loppu viimein oli epäonnistunutta.

Seuraavan päivän päiväkirjamerkinnässä (3.9.1941) Alex kuitenkin mainitaan jälleen: Hilja oli kutsunut hänet tyytyväisenä Ivakiinsa vierailulle miehen omasta ehdotuksesta. 5.9.1941 hän kuitenkin toteaa, ettei Alex ikinä saapunut ja kertoo samalla Alexin lähtevän Värtsilästä

⁵⁰ Melton päiväkirjamerkintä 1.9.1941, Melto & Castrén 1985, 44–46.

⁵¹ Melton päiväkirjamerkintä 1.9.1941, Melto & Castrén 1985, 46–47.

⁵² Melton päiväkirjamerkintä 2.9.1941, Melto & Castrén 1985, 48–49.

kokonaan. Lisäksi hän mainitsee jutelleensa puhelimesta jälleen jonkun saksalaisen päivästäjän kanssa.⁵³ 6.9.1941 Hilja kertoo tavanneensa Kurtin, joka oli pyytänyt tätä lähtemään ulos, ja johon hän oli vastannut kieltävästi.⁵⁴ Syyskuun alun merkinnöistä välittyi vuoroin innostunut, vuoroin harmistunut kirjoittaja, mutta hän toteaa kuitenkin: ”So ist das Leben! Sellaista on elämä! Tullaan tutuiksi ja erotaan. Alex oli koko Ivakin nauravasilmäinen uljas lemmikki.”⁵⁵ Vaikuttaa siltä, että Hilja on tottunut hyvästeihin, vaikkei se poistakaan niihin liittyvää pettymystä.

Vuoden 1941 kirjatusta päiväkirjamerkinnöistä on nähtävissä saksalaisten sotilaiden läsnäolo Värtsilässä ainakin elo- ja syyskuun aikana. Tänä aikana Hilja on tutustunut osaan heistä tai kohdannut ohimennen kulkiessaan Ivakin alueella ja lähiympäristössä. Kurtin epäasiallista käytöstä lukuun ottamatta hänen kokemuksensa saksalaisista sotilaista vaikuttaa olevan enemmän positiivinen kuin negatiivinen. Hänen kirjoituksistaan voi tulkita saksalaisten olleen nauravaista ja hyväntuulista väkeä, jotka mieluusti keskustelivat lottien kanssa jopa tarpeettoman pitkään näiden suorittaessa työtehtäviään ja olivat osa Värtsilän Ivakin ympäristöä. Koska loppuvuoden merkinnöissä ei ole enempää mainintoja sotilaiden edesottamuksista, on vaikea arvioida heidän todellista rinnakkaineloaan ainakaan Hiljan näkökulmasta sen kummemmin.

Operaatio Barbarossan suhteen marraskuussa saksalaiset jatkoivat hyökkäystä kohti Moskovaa, mutta joulukuussa armeija luopui yrityksestään vallata kaupunki ja vetäytyi sen sijaan puolustukseen kaupungin ulkopuolelle. Samoihin aikoihin suomalaisten hyökkäyssota päättyi ja siirryttiin asemasotavaiheeseen, joka jatkui aina kesään 1944 saakka.⁵⁶ Suomalaiset odottivat saksalaisten kukistavan Neuvostoliiton, mutta joulukuun puoleen väliin mennessä saksalaisten taistelukunto oli heikentynyt niin, että saksalaiset ryhtyivät vetäytymään valloittamiltaan alueilta. Leningradin valloitus suunnitelmista oli luovuttu, eikä Moskovaakaan vallattu.⁵⁷

3.2 Vuoden 1942 merkinnät

Vuonna 1942 kirjoitettuja päiväkirjamerkintöjä, joissa saksalaiset sotilaat esiintyvät, on huomattavasti vähemmän kuin edellisenä vuonna, vaikka ajanjaksollisesti merkintöjen määrän

⁵³ Melton päiväkirjamerkintä 5.9.1941, Melto & Castrén 1985, 52–53.

⁵⁴ Melton päiväkirjamerkintä 6.9.1941, Melto & Castrén 1985, 53.

⁵⁵ Melton päiväkirjamerkintä 5.9.1941, Melto & Castrén 1985, 53.

⁵⁶ Enkenberg 2024, 127–139.

⁵⁷ Enkenberg 2024, 143.

voisi kenties olettaa olevan suurempi. Hilja toimi Sortavalan Ivakissa näiden päiväkirjamerkintöjen aikaan. Siinä vaiheessa, kun Hilja mainitsee saksalaiset sotilaat seuraavan kerran päiväkirjassaan huhtikuussa vuonna 1942, oli asemasotaa Karjalan alueella kestänyt jo tovin, vaikka sitä olivatkin rikkoneet taistelut Syvärillä ja Maanselän kannaksella⁵⁸. Ilmasotaa puolestaan käytiin saksalaisten avustuksella Rukajärven rintamalla Tiiksjärvellä maaliskuussa.⁵⁹

Huhtikuuhun tultaessa annettiin ohjeistusta siihen, miten lehdistö saisi kirjoittaa Saksasta tai sen toimenpiteistä miehittämillään alueilla. Mielenkiintoinen seikka tähän liittyen on se, miten saksalaisten kutsumista aseveljiksi kiellettiin.⁶⁰ Jos kuitenkin tutkii Hiljan päiväkirjakirjoituksia, on selvää, että yksilötasolla lehdistöjen linjaukset eivät ainakaan häneen vaikuttaneet. Huhtikuun alussa 1942 Saksan itärintaman painopiste päätettiin Hitlerin toimesta siirtää etelämmäksi, mutta pohjoisrintamalla tavoitteena oli edelleen esimerkiksi saada maayhteys suomalaisten joukkoihin Laatokan itäpuolella.⁶¹ Joukkojen siirtelyn vaikutus myös päiväkirjamerkintöjen määrän muuttumiselle on varteenotettava huomio. Saksalaiset taistelivat suomalaisten rinnalla edelleen kuitenkin esimerkiksi Suomenlahden alueella sekä Kiestingin suunnalla pohjoisessa Vienan Karjalassa.⁶²

Myös sisällöltään vuoden -42 merkinnät poikkeavat edellisen vuoden kirjoituksista, ja Anjan kokemukset saksalaisten sotilaiden kanssa tulevat enemmän esiin. Ensimmäinen merkintä, jossa saksalaisten sotilaiden läsnäolo tulee ilmi, on päivätty 12.4.1942. Tällöin Hilja kirjoittaa suunnitelmassa olevan aseveli-illan viettoa illalla oman piirinsä kesken.⁶³ Muutamaa päivää myöhemmin, 19.4.1942, hän kertoo Walter-sedän, jonka silloinen olinpaikka oli Värtsilän sijaan Kemissä, yrittäneen soittaa Anjalle.⁶⁴ Melko tavanomaisia mainintoja siis.

Toukokuussa taistelut Kiestingissä jatkuivat edelleen, mutta kuun alussa saksalaisia joukkoja siirrettiin myös Syväriltä pohjoisemmaksi. Tämä kannattaa huomioida verratessa tapahtumia päiväkirjamerkintöjen määrään sekä päiväyksiin, sillä Sortavala, joka oli koko vuoden 1942

---

⁵⁸ Enkenberg 2024, 156–176.

⁵⁹ Enkenberg 2024, 188–189

⁶⁰ Enkenberg 2024, 202.

⁶¹ Enkenberg 2024, 204.

⁶² Enkenberg 2024, 209–216.

⁶³ Melton päiväkirjamerkintä 12.4.1942, Melto & Castrén 1985, 97.

⁶⁴ Melton päiväkirjamerkintä 19.4.1942, Melto & Castrén 1985, 98–99.

ajan Hiljan sijoituspaikka, sijaitsee maantieteellisesti vain muutaman sadan kilometrin päässä Syväriltä.⁶⁵

Seuraavan kerran saksalaisten sotilaiden läsnäolo tuleekin ilmi 25.5.1942 merkityssä kirjoituksessa, jossa Hilja muistelee muutamaa päivää aikaisemmin ollutta vastaanottajaisaseveli-iltaa. Hän selvittää illan olleen muuten positiivinen kokemus, mutta on selvästi pahoillaan saksalaisten sotilaiden alkoholin käytöstä.⁶⁶ Näissä keväällä tehdyissä päiväkirjamerkinnöissä viitataan saksalaisiin sotilaisiin melko ohimennen, eikä Hilja avaa tuntojaan heidän suhteensa sen tarkemmin. On vaikea tulkita, mitä hän on tuossa kohtaa heistä ajatellut, sillä selvästi kontakteja on jatkosodan alkamisen jälkeen vähemmän. Ainoastaan maininnat aseveli-illoista kertovat siitä, että jonkin verran saksalaisia alueella liikkui tuohon aikaan edelleen.

Seuraavan kerran Hilja kirjoittaa päiväkirjaansa saksalaisista sotilaista 15.7.1942 ollessaan vierailulla Porissa. Hän ihmettelee saksalaisten sotilaiden määrää Porin kaduilla ja toteaa heitä olleen luultavasti enemmän kuin suomalaisia sotilaita.⁶⁷ Huomio on aiheellinen, sillä Porin lentokenttä oli luovutettu saksalaisten käyttöön jo melko varhain jatkosodan alettua. Usean tuhannen saksalaisen sotilaan määrä 18 000 asukkaan kaupungissa oli silmiinpistävä ja sen kautta tapahtuva liikennöinti oli vilkasta, mikä lisäsi entisestään sotilaiden määrää katukuvassa.⁶⁸ Vain joitakin päiviä Hiljan päiväkirjamerkinnän jälkeen Karjalan kannaksella puolestaan käynnistyi asemasotavaiheen kovimmat taistelut. Jatkosodan tapahtumien kontekstissa käsitys erillissodasta oli tuohon mennessä ajautunut ulkovaltojen silmissä kyseenalaiseksi.⁶⁹

Ennen Hiljan lokakuussa kirjoittamia merkintöjä saksalaisten hyökkäys Stalingradiin oli jatkunut yhä, ja Suomi oli kieltäytynyt hyökkäämästä saksalaisten rinnalla Leningradiin.⁷⁰ 12.10.1942 päivätyssä merkinnässä Hilja kuitenkin kirjoittaa Anjan kokemuksista Lieksan Ivakissa. Tämä mainitsee ilmapiirin saksalaisten ja suomalaisten kesken olevan melko samanlaista kuin Värtsilässä vuonna 1941: sääsanomat viestitetään saksaksi, jonka jälkeen saksalaisen viestimiehen jälkeen jutellaan pitkään. Anja myös kertoo kirjeessään Hiljalle

---

⁶⁵ Enkenberg 2024, 220.

⁶⁶ Melton päiväkirjamerkintä 25.5.1942, Melto & Castrén 1985, 104.

⁶⁷ Melton päiväkirjamerkintä 15.7.1942, Melto & Castrén 1985, 131.

⁶⁸ Väisänen 30.5.2022. Ilmailuliitto.fi. Viitattu 6.11.2025.

⁶⁹ Enkenberg 2024, 252.

⁷⁰ Enkenberg 2024, 280–284.

saksalaisten järjestävän heille yhteistä illanviettoa.⁷¹ 23.10.1942 Hilja kertoo tavanneensa Anjan ja sanoo tämän maininneen saksalaisten järjestävän jonkinlaisen juhlan, sitten kun Anja on palannut lomalta.⁷² Sen kummemmin tuntoja saksalaisiin sotilaisiin liittyen ei avata, joten lukija voi kenties olettaa, että ainakaan mitään ikävää muutosta suhtautumisessa heihin ei ole tapahtunut tässä kohden. Rintamalla kävi lokakuussa selväksi, ettei Saksa saanut valloitettua Leningradia, ja vain kaksi päivää Hiljan viimeisimmän lokakuussa kirjatun päiväkirjamerkinnän jälkeen aloite erillisrauhasta esitettiin Suomelle. Neuvotteluihin ei kuitenkaan ryhdytty, koska Saksan reaktiota pelättiin.⁷³

Kuukautta myöhemmin 23.11.1942 Hilja kirjoittaa vuoden viimeisen päiväkirjamerkinnän, jossa mainitaan saksalaisia sotilaita. Hän kertoo Anjalta saamastaan kirjeestä, jossa tämä kertoo saksalaisten järjestämästä illanvietosta ja kertoo tutustuneensa saksalaiseen sotilaaseen, Fritztiin, jonka kanssa on käynyt myös elokuvissa. Anjan mukaan Fritz on kaikkienensa kiva nimeään lukuun ottamatta.⁷⁴ Jos edellisenä vuonna Hilja oli osoittanut jonkinasteisen kiinnostuksen merkkejä Alexiin, voisi Anjan kohdalla tulkita näin olevan Fritzin kanssa.

---

⁷¹ Melton päiväkirjamerkintä 12.10.1942, Melto & Castrén 1985, 154.

⁷² Melton päiväkirjamerkintä 23.10.1942, Melto & Castrén 1985, 157.

⁷³ Enkenberg 2024, 291–292.

⁷⁴ Melton päiväkirjamerkintä 23.11.1942, Melto & Castrén 1985, 160–161.

4 Anjan kokemukset korostuvat merkinnöissä

4.1 Vuoden 1943 merkinnät

Vuosi 1943 oli jatkosodan hiljaisin vuosi ja asemasotavaihe jatkui rintamalla edelleen.⁷⁵ Tuolta vuodelta kirjattuja saksalaisiin liittyviä päiväkirjamerkintöjä on yhä vähemmän verrattuna aikaisempiin sotavuosiin. Niiden sisältö käsittelee lähinnä aseveli-iltoja sekä Anjan kertomuksia saksalaisesta Fritzistä. Fritz ja Anja vaikuttavat päiväkirjamerkintöjen perusteella olleen erityisen läheisiä toisilleen. Anja ei kuitenkaan missään vaiheessa kerro virallisesti seurustelewansa Fritzin kanssa.

Heiskanen toteaa omassa tutkimuksessaan, että vaikka seurustelusuhteita suomalaisten ja saksalaisten välillä solmittiinkin runsaasti, ei yhteisen tulevaisuuden suunnitteleminen ollut yksinkertaista. Suomalainen nainen ei ollut Saksan rotupoliittisesta näkökulmasta katsottuna ihannepuoliso saksalaiselle miehelle. Valtion ideologia tuli aina ensin, silloinkin kun oli kyseessä yksityishenkilöiden väliset suhteet. Avioituminen vierasmaalaisen kanssa oli epätoivottavaa, eivätkä suomalaiset naiset olleet tästä poikkeus.⁷⁶

12.2.1943 Hilja kirjoittaa päiväkirjassaan Anjan ja Fritzin kirjoittavan paljon kirjeitä toisilleen ja Anjan kertoneen Fritzin kirjeiden olevan ”pitkiä ja hauskoja”. Lisäksi Hilja kertoo Anjan verranneen suomalaisten järjestämää illanviettoa saksalaisten pitämiin juhliin ja tekstistä syntyy sellainen käsitys, että saksalaiset vievät hauskanpidon suhteen voiton suomalaisista.⁷⁷ Anjan suhde Fritzin kanssa vaikuttaa siis syventyneen edellisen vuoden marraskuun jälkeen. Käsitys saksalaisista sotilaista ylittää hänen puoleltaan olevan miellyttävä.

Helmikuussa viimeisetkin saksalaiset joukot olivat antautuneet Stalingradissa, ja maaliskuussa pohdittiin mahdollisuutta rauhaan joutumatta kuitenkaan sotaan Saksan kanssa. Maaliskuussa käytyjen rauhantunnusteluiden lopputulemana Saksan ulkoministeri Ribbentrop oli antanut ymmärtää, ettei erillisrauhaa Neuvostoliiton kanssa katsottaisi hyvällä. Huhtikuun alussa rauhanneuvottelut päättyivät virallisesti.⁷⁸ Ontuvat rauhanneuvottelut Suomen ja Neuvostoliiton välillä viilensivät Suomen ja Saksan välejä⁷⁹, mutta jännite helpottui, kun todettiin Suomen taistelevan ennemmin Saksan rinnalla kuin jäävän Neuvostoliiton

⁷⁵ Enkenberg 2024, 324.

⁷⁶ Heiskanen 2018, 76–77.

⁷⁷ Melton päiväkirjamerkintä 12.2.1943, Melto & Castrén 1985, 183–184.

⁷⁸ Enkenberg 2024, 340–374.

⁷⁹ Enkenberg 2024, 408.

armoille.⁸⁰ Hiljan päiväkirjamerkinnöistä tällaista jännitettä tai sen purkautumista suomalaisten ja saksalaisten välillä ei kuitenkaan ole huomattavissa. Oletettavasti ylimmän johdon kokemukset sodan aikana poikkesivat siitä, miten suhteet rintamalla koettiin.

10.4.1943 Hilja mainitsee, ettei pääse tulossa olevaan aseveli-iltaan.⁸¹ Muutama päivä myöhemmin 13.4.1943 hän kirjoittaa odottavaan sävyyn Takalinjan Taistelijain aseveli-illasta Seurahuoneella.⁸² Kellon ylitettyä puolen yön (aamuyöllä 14.4.1943⁸³) hän vielä jatkaa kertoen aseveli-illan aikana sattuneesta pommituksesta Suojärvellä, mutta jonka ei ollut annettu häiritä illan ohjelmaa.⁸⁴ Mielestäni tämä vahvistaa käsitystä saksalaisten sotilaiden merkityksestä suomalaisille. Aseveli-illat mainitaan jälleen 8.6.1943⁸⁵ sekä 10.6.1943⁸⁶ tehdyissä päiväkirjamerkinnöissä. Hilja kirjoittaa päiväkirjassaan useaan otteeseen aseveli-illoista, ja niiden merkityksestä suomalaisille vahvistaa myös se, miten myöhemmin marraskuussa Kannaksella vietettiin asevelitalojen luovutusjuhlaa. Kyseiset talot oli rakennettu sodassa kärsineille aseveljille ja heidän omaisilleen.⁸⁷ Olivat päämiesten väliset jännitteet millaiset tahansa, päiväkirjamerkinnöissä ei esiinny muutosta suhtautumiseen.

Vuoden 1943 viimeinen saksalaisiin viittaava päiväkirjamerkintä on päivätty 22.6.1943. Siihen Hilja on kirjoittanut Anjan hänelle lähettämän kirjeen oletettavasti kokonaisuudessaan. Kirjeessään Anja kertoo poikenneensa Mikkelissä⁸⁸ tapaamassa Fritziä ja jutelleensa siellä myös tämän kaverin kanssa. Hänen mukaansa pojat olivat olleet hauskoja ja aika oli kulunut nopeasti.⁸⁹ Tulkitsen Anjan kirjettä niin, että hänen ja Fritzin välit ovat lähentyneet entisestään ja ihan pelkästä kaveruussuhteesta tuskin on ollut enää kyse, olihan Hiljakin halunnut sisällyttää kirjeen päiväkirjaansa.

Elokuussa rauhantunnusteluista Neuvostoliiton puolelta ilmoitettiin välittäjien kautta. Nämäkin päättyivät kuitenkin tuloksettomina. Samaan aikaan huhuttiin myös Saksan ja Neuvostoliiton välisestä mahdollisesta erillisrauhasta.⁹⁰ Syyskuun lopulla huoli Suomen

⁸⁰ Pääministeri Edwin Linkomiehen puheesta 16.5. Enkenberg 2024, 408.

⁸¹ Melton päiväkirjamerkintä 10.4.1943, Melto & Castrén 1985, 192.

⁸² Melton päiväkirjamerkintä 13.4.1943, Melto & Castrén 1985, 193.

⁸³ Päiväkirjaan on merkitty ”Yöllä kello 00.56”, mutta selvyuden vuoksi lisäsin päivämäärän tekstiin.

⁸⁴ Melton päiväkirjamerkintä 14.4.1943, Melto & Castrén 1985, 194.

⁸⁵ Melton päiväkirjamerkintä 8.6.1943, Melto & Castrén 1985, 208.

⁸⁶ Melton päiväkirjamerkintä 10.6.1943, Melto & Castrén 1985, 208.

⁸⁷ Enkenberg 2024, 469.

⁸⁸ Armeijan päämaja toimi jatkosodan aikana Mikkelissä.

⁸⁹ Melton päiväkirjamerkintä 22.6.1943, Melto & Castrén 1985, 210–211.

⁹⁰ Enkenberg 2024, 430–431.

irtautumisesta sodasta kasvoi Saksassa ja Hitler määräsi yleisohjeesta numero 50⁹¹, joka olisi pantava täytäntöön, jos Suomi niin tekisi.⁹² Loppuvuodesta 1943 koko maailmansodan tilanteesta keskusteltiin liittoutuneiden päämiesten kesken Teheranissa, ja myös Suomen asema nostettiin esiin. Oli selvää, että Neuvostoliitolla oli ankara mielipide siitä, miten Suomen kanssa tulisi menetellä mahdollisen rauhan suhteen.⁹³

4.2 Vuoden 1944 merkinnät

Vuoden 1944 aikana mahdollisuus rauhasta Neuvostoliiton ja Suomen välillä alkoi vaikuttaa yhä enemmän mahdolliselta, mutta Saksan reaktiot rauhanneuvotteluille hidastivat prosessia. Siihen mennessä, kun Hilja kirjoittaa ensimmäisen saksalaisiin sotilaisiin viittaavan päiväkirjamerkinnän huhtikuussa, oli rauhaa Neuvostoliiton ja Suomen välillä yritetty neuvotella jo useiden kuukausien ajan.⁹⁴

Huhtikuussa Hilja törmää lomaillessaan Helsingissä vanhaan tuttavaansa Anttiin, jonka kihlaus suomalaisen naisen kanssa oli purkautunut, sillä morsiamella oli ollut samanaikaisesti suhde saksalaisen upseerin kanssa. Tästä Hilja kirjoittaa 9.4.1944 merkityssä päiväkirjakatkelmassa.⁹⁵ Antin morsiamen suhde saksalaiseen sotilaaseen liittyy osaksi laajempaa ilmiötä, josta vaiettiin, mutta jota paheksuttiin – eikä pelkästään Suomessa.⁹⁶ Hilja ei kuitenkaan päivittele asiaa sen kummemmin, joten kenties hän on tottunut siihen, että tällaiset suhteet olivat mahdollisia.

Kesäkuun alussa Karjalan kannaksella käynnistyi Neuvostoliiton suurhyökkäys, mikä johti suomalaisjoukkojen laajaan vetäytymiseen. Saksalaiset pyydettiin apuun ja lento-osasto⁹⁷ saapuikin Immolaan vain parin sadan kilometrin päähän Joensuusta, jossa Hilja tuohon aikaan oli.

11.6.1944 päivätyssä merkinnässä Hilja kertoo Anjan kuulumisia ja kirjoittaa tämän etsivän itselleen saksankielisen työpaikan kesäksi sekä tapaavansa mahdollisesti jälleen Fritzin tämän ollessa komennuksella Alakurtissa.⁹⁸ Anja ei missään vaiheessa paljasta hänen ja Fritzin

---

⁹¹ Ohje sisälsi Ahvenanmaan ja Suursaaren miehityksen sekä rintamasuunnan kääntämisen Pohjois-Suomessa suomalaisia vastaan.

⁹² Enkenberg 2024, 451.

⁹³ Enkenberg 2024, 476–477.

⁹⁴ Enkenberg 2024, 470–540.

⁹⁵ Melton päiväkirjamerkintä 9.4.1944, Melto & Castrén 1985, 253.

⁹⁶ Junila 2000, 161–164.

⁹⁷ Lento-osasto Kuhlmeijä jätti Immolan kuitenkin heinäkuun loppupuolella taakseen. Enkenberg 2024, 603.

⁹⁸ Melton päiväkirjamerkintä 11.6.1944, Melto & Castrén 1985, 258.

suhteen todellista tasoa, mutta kirjeiden kirjoittamisen ja tapaamisten myötä vaikuttaa kuitenkin siltä, että Anjan ja Fritzin suhde oli ystävyyttä syvempi. Tulkintani pohjautuvat niihin tiedonmurusiin, joita Hilja välittää päiväkirjassaan.

Hilja mainitsee 26.6.1944 kirjoittamassaan päiväkirjamerkinnässä saksalaisjoukkojen kadonneen kokonaan kyläkuvasta hänen ollessa jälleen Värtsilässä⁹⁹, johon hänet oli sodan alussa ensimmäiseksi sijoitettu, ja jossa pelkästään päiväkirjaan tehtyjen merkintöjen perusteella saksalaisten läsnäolo oli ollut käsinkosketeltavaa. Hän kirjoittaa:

Kyläkuvasta ovat poissa saksalaiset sotilaat ja venäläiset sotavangit. Nyt siviilit kansoittavat seudun. Vaurioituneita taloja on korjattu, paikkoja siistitty ja elämä on palautunut miltei normaaliksi. Ivakissa ei ole ketään tuttuja meidän ajaltamme, mutta monia tuttuja naamoja näiden kuluneiden vuosien varsilta.¹⁰⁰

Neuvostoliiton hyökkäys hiljeni heinäkuun lopulla vallattuaan Viipurin ja työnnettyään suomalaiset vanhojen rajojen taakse.¹⁰¹ Ilomantsin suunnalla käytiin taisteluita edelleen, mutta Suomen johto alkoi olla sitä mieltä, että rauhanneuvotteluihin Neuvostoliiton kanssa olisi hyvä ryhtyä.¹⁰² Rauhanehdoista ryhdyttiin neuvottelemaan elo-syyskuun vaihteessa.¹⁰³ Myös Hilja mainitsee rauhanneuvottelut päiväkirjassaan 3.9.1944. Hän mainitsee, että Saksan on vetäydyttävä Suomesta, muttei pohdi asiaa sen kummemmin.¹⁰⁴ Aselepo astui voimaan syyskuun alussa heti Hiljan päiväkirjamerkinnästä seuraavana päivänä. Neuvostoliiton puolelta taistelut loppuivat sitä seuraavana.¹⁰⁵ Jatkosodan taistelut olivat päättyneet.

Hilja ei kuitenkaan lopettanut kirjoittamista siihen. 13.9.1944 päivätyssä kirjoituksessaan hän kertoo saksalaisten tarjoamista Rovaniemen seudulla olleista työpaikoista, joiden välityksen parissa Anja on kesän viettänyt. Hän mainitsee Anjan äidin olevan huolissaan tyttärensä puolesta, sillä takaraja saksalaisten vetäytymiselle on 15.9., ja hänen mukaansa vaikuttaa siltä, että sotilaat ovat poistuneet ainoastaan Etelä-Suomen alueelta.¹⁰⁶ 18.9.1944 Hilja kertoo päiväkirjassaan saksalaisten hävitystöistä Pohjois-Suomessa¹⁰⁷ ja seuraavana päivänä hän toteaa ytimekkäästi: ”Suomen sotilaiden on nyt suunnattava aseet entisiä aseveljiä vastaan.”¹⁰⁸

---

⁹⁹ Melton päiväkirjamerkintä 26.6.1944, Melto & Castrén 1985, 262.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Enkenberg 2024, 562–603.

¹⁰² Enkenberg 2024, 603.

¹⁰³ Enkenberg 2024, 616–620.

¹⁰⁴ Melton päiväkirjamerkintä 3.9.1944, Melto & Castrén 1985, 267.

¹⁰⁵ Enkenberg 2024, 616–624.

¹⁰⁶ Melton päiväkirjamerkintä 13.9.1944, Melto & Castrén 1985, 268.

¹⁰⁷ Melton päiväkirjamerkintä 18.9.1944, Melto & Castrén 1985, 268.

¹⁰⁸ Melton päiväkirjamerkintä 19.9.1944, Melto & Castrén 1985, 268.

Lausahdus osoittaa ilmapiirin muuttuneen jännittyneeksi Neuvostoliiton asettamien rauhanehtojen vaatiessa saksalaissotilaiden vetäytymistä Suomen alueelta. Vaikka sota itärajalla olikin päättynyt, vaati se uhriensa vielä Lapissa.

Syyskuun lopulla 20.9.1944 Hilja kirjoittaa äkillisestä kohtaamisestaan Anjan kanssa. Anja oli kertonut olleensa Rovaniemellä, kun Fritz oli ilmestynyt hänen työpaikalleen 15.9. Tämä oli käskenyt Anjan lähteä Rovaniemeltä saman tien ja oli todennut, etteivät saksalaiset olisi lähdössä Lapista vielä hetkeen. Hilja kertoo päiväkirjamerkinnässään siitä, miten muiden ollessa saksalaisista mitä mieltä tahansa, Anjalla ainakin olisi heistä yksilöinä hyvä käsitys ja tämä olikin todennut, että niin saksalaisten kuin suomalaistenkin joukoista löytyi monenlaista kulkijaa. Fritz oli yhtä kaikki ollut hänestä huolissaan.¹⁰⁹ Mielestäni tähän merkintään kiteytyy kokonaisuudessaan se, mitä ryhdyin alun alkaenkin selvittämään. Vaikka sodan lopputulema vaatikin entisiä aseveljiä kääntymään toisiaan vastaan, ei se ole välttämättä tarkoittanut sitä, että yksilötasolla käsitykset sotilaista olisivat muuttuneet. Ainakaan Anjan kokemukset saksalaisista eivät olleet ikäviä. Hilja ei avaa tässä yhteydessä omia ajatuksiaan sotilaiden suhteen sen enempää, mikä voi olla myös osaltaan tiedostettu teko.

Osana Neuvostoliiton Suomelle asettamia rauhanehtoja oli ollut sopimus saksalaisjoukkojen ajamisesta pois Suomesta. Vetäytyessään joukot tuhosivat Lappia järjestelmällisesti. Viimeisissä päiväkirjamerkinnöissä Hilja kertookin suomalaisten joukkojen ajavan saksalaisia paraikaa pois Suomesta. Hän kirjoittaa saksalaisten miinoittavan teitä ja tuhoavan Lappia sitä mukaa, kun heidän joukkonsa etenevät kohti Suomen pohjoisia rajoja.¹¹⁰ Hiljan mieliala näyttäytyy viimeisten merkintöjen kohdalla melko synkkänä verrattuna aikaisempiin, ja 18.10.1944 hän toteaa saksalaisten vallanneen Rovaniemen ja hävittäneen sen täysin.¹¹¹ Merkintä jää viimeiseksi saksalaisiin sotilaisiin liittyväksi kirjoitukseksi ja siitä huokuva alakulo on käsinkosketeltavaa.

Perämäki toteaa väitöskirjassaan, että päiväkirjan kirjoittaminen on poikkeuksellisissa oloissa, kuten sodan keskellä, muodostunut usein ”tärkeäksi elämänhalua säilyttäväksi toiminnaksi”.¹¹² Vaikka Perämäen tutkimuskohteena ovatkin olleet juutalaisvainojen kohteena olleiden nuorten naisten päiväkirjat, uskon, että ajatusta voi lainata myös Hiljan, Anjan ja toisaalta myös muiden Suomessa sota-aikaan päiväkirjaa kirjottaneiden tilanteeseen. Hilja

¹⁰⁹ Melton päiväkirjamerkintä 20.9.1944, Melto & Castrén 1985, 269–270.

¹¹⁰ Melton päiväkirjamerkintä 24.9.1944, Melto & Castrén 1985, 273.

¹¹¹ Melton päiväkirjamerkintä 18.10.1944, Melto & Castrén 1985, 273.

¹¹² Perämäki 2020, 240.

purki tuntojaan päiväkirjansa sivuille ja uskon, että asioiden merkitseminen muistiin on osaltaan auttanut käsittelemään tapahtumia.

5 Lopuksi

Mitään radikaalia mielipiteen muuttumista saksalaisiin sotilaisiin liittyen tutkimani päiväkirjan pohjalta ei voi havaita. Aineistoa lukiessani kiinnitin kuitenkin huomioni siihen, miten loppua kohden merkinnät tiivistyvät, ja toisaalta, miten mukaan tulee yhä enenevässä määrin lyhyitä tilannekatsauksia sodan loppuvaiheen tapahtumista. Sodan kulun ja sen tapahtumien vaikutuksista yleiseen suhtautumiseen saksalaisten ympärillä on havaittavissa rivien välistä, mutta Hilja itse pysyttelee melko neutraalina tapahtumien ja kohtaamisten kuvaajana vuosien ajan. Ainoastaan lyhytaikainen ihastuminen Alexiin ja kertomukset Kurtista poikkeavat tulkintani mukaan hänen saksalaisten läsnäolosta luomaansa narratiiviin. Anjan ja Fritzin suhde jää pohdituttamaan lukijaa, sillä suoraan kerrotaan ainoastaan heidän olleen hyviä ystäviä. Omasta tutkijapositionistani käsin olen kuitenkin rohjennut väittää, että ihan pelkästä ystävyysuhteesta ei heidän kohdallaan ollut kyse.

Sodan hintana on aina kuolema, eikä Hilja tai tämän ystäväpiirikään välttynyt suru-uutisilta jatkosodassa. Hiljan kirjoituksista paistaa alkuun innostus ja jännitys lottatehtävien toimittamisesta sodan loppupuolen merkintöjen muuttuvan enemmän surumielisiksi lyhytsanaisuudessaan. Saksalaisista sotilasta hän kirjoittaa sodan loppupuolella kuitenkin samaan neutraaliin sävyyn kuin sodan ensimmäisten vuosien aikana. Yleinen mieliala sotaan liittyen ja jonkinlainen hämmennys tai pettymys sen tapahtumaketjuista on päiväkirjamerkinnöistä kuitenkin huomattavissa.

Tutkimusta tehdessäni törmäsin ongelmaan, jota en ollut osannut odottaa aloittaessani työn kirjoittamisen. Päiväkirjamerkinnöissä ei missään vaiheessa ilmaista selvästi, onko kyseinen kirjoitus Hiljan vai Anjan tekemä. Olen tehnyt tutkielman siitä oletuksesta, että tapahtumien pääkertojana on Hilja, joka mainitsee Anjan aina erikseen, silloin kun viitataan hänen muistelmiinsa. Ymmärrän aineiston ongelmallisuuden tässä yhteydessä, mutta uskon, että tutkimuksen pääkysymyksiin aineisto antaa silti luotettavan vastauksen. Haluan kuitenkin tuoda asian esille, jotta lukija osaa suhtautua kriittisesti päiväkirjan sisältöön – etenkin jos hän jossakin kohtaa itse tarttuu käyttämäni alkuperäisaineistoon.

Lopuksi haluan kertoa, että alkujaan olin ajatellut tässä työssä tutkia yleisellä tasolla suomalaisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisiä romanttisia suhteita jatkosodan aikana. Olin toivonut saavani vastauksen siihen, mitä naiset *itse* ajattelivat yhteyksistään sotilaisiin, joita pidettiin ensin aseveljinä ja myöhemmin vihollisina. Melko pian aloitettuani

tutkimustyön kävi kuitenkin selväksi, että tällaista aineistoa on saatavilla hyvin vähän, siihen on vaikea päästä käsiksi tai sitä on ylipäättään olemassa heikosti. Olin ajatellut, että nyt olisi ollut näiden naisten vuoro kertoa tapahtuneista, mutta aiheen arkaluontoisuus tulee hyvin ilmi siinä, miten jouduin luopumaan tästä tutkimussuunnasta lähteiden puutteen vuoksi. Tämä sai minut pohtimaan koko aihepiiriä ja sitä, missä eettisen tutkimuksen raja sen kohdalla kulkee. Frigren kuitenkin toteaa, että tutkijalla on velvollisuuseettisestä näkökulmasta suurempi vastuu tutkia kuin jäädä seurauseettisen vastuun vaimentamaksi.¹¹³ Näiden naisten historiaa ei ole kerrottu kokonaisuudessaan ja toivon, että jossakin on vielä tallella heidän kertomuksensa historiastaan. Jos näin todellakin on, toivoisin myöhemmässä vaiheessa pystyvän noudattamaan Frigrenin ajatusta.

Alkuperäiseen tutkimuskysymykseen aineistoa etsiessäni törmäsin kuitenkin arkistokokoelmaan¹¹⁴, jossa eräs nainen kertoo kokemuksestaan saksalaisen sotilaan kanssa jatkosodan aikana. Hän mainitsee kirjasta, jossa kertoo miehestä lisää ja niinpä etsin tuon kirjan käsiini ja vaihdoin tutkimuskysymyksen koskettamaan kyseistä päiväkirjaa. En tiedä varmaksi, oliko arkistoon tallentunut Hiljan vai hänen ystävänsä Anjan kertomus, mutta toivon, että tämä tutkielma on onnistunut avaamaan sitä, millaisina saksalaiset sotilaat ovat jatkosodan aikana voineet nuorten lottien silmissä näyttäytyä.

Haluan kiittää kanssaopiskelijoitani, joiden tarjoamat neuvot ja vertaistuki on ollut korvaamatonta tutkimusprosessin aikana. Kiitos myös ohjaajalleni Maarit Leskelä-Kärjelle, joka on omalla toiminnallaan helpottanut kirjoittamiseen liittyviä haasteita. Erityiskiitokset haluan osoittaa lähipiirilleni, joka on uskonut minuun kaikissa työn vaiheissa.

---

¹¹³ Frigren 2017. E-kirja, ellibslibrary.com.

¹¹⁴ FSD2551 Naiset ja sota 1987–1988.

6 Lähteet

Alkuperäisaineisto:

Hilja Ilona Melto – Anja Castrén. *Meidän sotamme – Nuoren lotan sota-ajan päiväkirja*. Karisto, Hämeenlinna 1985.

Arkistolähteet:

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto

Haavio-Mannila, Elina (Helsingin yliopisto) & Marttaliitto & Museovirasto: Naiset ja sota 1987–1988 [FSD2551]. Dataversio 2.0 (2011-03-23). DOI: <https://doi.org/10.60686/t-fsd2551>; URN: <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2551> [haettu 27.11.2025].

Tutkimuskirjallisuus:

Enkenberg, Ilkka: *Jatkosota – Taistelut – Sankarit*. Readme.fi, EU 2024.

Frigren, Pirita: Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? – Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*. Toimittaneet Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Tallinna 2017. E-kirja: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523455122> [haettu 27.11.2025].

Heiskanen, Anu: *Naisen kokemus, sota ja selviytyminen – Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset*. Helsingin yliopisto. Unigrafia, Helsinki 2018.

Jokipii, Mauno: *Jatkosodan synty*. Otava, Keuruu 1987.

Junila, Marianne: *Kotirintaman aseveljeyttä – Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944*. Oulun yliopisto. Hakapaino Oy, Helsinki 2000.

Karjalainen, Mikko: *Kuuleeko Lokki – Päämajan yleisesikunnan viestitustoimisto, viestikeskus Lokki ja Mikkelin ilmavalvonta-aluekeskus jatkosodan aikana 1941–1944*. Edita Prima Oy 2002.

Kleemola, Olli: Suomen ja Saksan sotilaallinen yhteistyö 1940–1944. *Sodanmuisti.fi*. <https://sodanmuisti.fi/2024/04/25/yhteistyö-saksan-kanssa/> [haettu 27.11.2025].

Pajunen, Jussi: Ilmatähystyspalveluksesta alueelliseen ilmavalvontaan – Suomen ilmavalvonnan kehittäminen 1930–1942. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki 2017.

Perämäki, Anna-Leena: *Kirjoitettu vaino. Selviytymisekeinot juutalaisvainoista nuorten naisten päiväkirjoissa 1940-luvun Ranskassa ja Alankomaissa*. Turun yliopisto. Painosalama Oy, Turku 2020.

- Pohls, Maritta & Latva-Äijö, Annika: *Lotta Svärd – Käytännön isänmaallisuutta*. Otava, Keuruu 2009.
- Sjö, Karoliina & Leskelä-Kärki Maarit: Päiväkirja, minuus ja historia. Teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä – Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Leskelä-Kärki, Maarit; Sjö, Karoliina & Lalu, Liisa. Vastapaino, Tampere 2020.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Tammi, Helsinki 2018. E-kirja: <https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789520400118> [haettu 19.1.2026].
- Väisänen, Teemu: Sota-ajan elämää ja ilmailua Porissa. *Suomen Ilmailuliitto ry*. Ilmailuliitto.fi <https://ilmailuliitto.fi/ilmailu-lehti/sota-ajan-elamaa-ja-ilmailua-porissa/> [haettu 27.11.].